

Ngetüũgüca' rü Paũgüca' i i'ũ i Mugü

Organizadoras

Ana Suelly Arruda Câmara Cabral

Rozana Reigota Naves

Ngetüũgüca' rü Paũgüca' i i'ũ i Mugü

*Projeto Tradução e interpretação dos princípios e normas do
Estatuto da Criança e do Adolescente em três línguas indígenas brasileiras
(para a compreensão por parte das comunidades falantes dessas línguas)*

GOVERNO FEDERAL

Presidente da República
Luiz Inácio Lula da Silva

Ministra dos Direitos Humanos e da Cidadania
Macaé Maria Evaristo dos Santos

Secretária Executiva
Janine Mello dos Santos

Secretária Nacional dos Direitos da Criança e do Adolescente
Maria do Pilar Lacerda Almeida e Silva

Supervisora Técnica
Clayse Moreira e Silva

Diretor Nacional
Ivan Henrique de Mattos e Silva

Coordenador de Projeto
José Douglas dos Santos Silva

**ORGANIZAÇÃO DOS ESTADOS IBERO-AMERICANOS
PARA A EDUCAÇÃO A CIÊNCIA E A CULTURA (OEI)**

Diretor e Chefe de Representação da OEI no Brasil

Rodrigo Rossi

Coordenadora de Desenvolvimento de Cooperação Técnica

Telma Teixeira da Silva

Gerente de Projetos

Jane Diehl

Analista de Projetos

Cristiane Silva

Universidade de Brasília

Reitora

Rozana Reigota Naves

Vice-Reitor

Márcio Muniz de Farias

Decana de Pesquisa e Inovação

Renata Aquino

Diretora do Instituto de Letras

Gladys Quevedo Camargo

**LABORATÓRIO DE LÍNGUAS E LITERATURAS
INDÍGENAS (LALLI)**

Coordenadora

Ana Suelly Arruda Câmara Cabral

FUNDAÇÃO DE EMPREENDIMENTOS CIENTÍFICOS E
TECNOLÓGICOS

Diretor Presidente

Augusto Cesar de Mendonça Brasil

Analista de Acompanhamento de Projeto

Anna Carolina Faria Pinto

Coordenadora de Gestão de Projetos

Suellen Santos Diniz de Carvalho

Gerente de Projetos

Luiza Lavocat Galvão de Almeida Coelho

Ngetüügüca' rü Paügüca' i i'ũ i Mugü

Edição especial

LALLI/IL/UnB

Dados Internacionais de Catalogação na Publicação (CIP)
(Câmara Brasileira do Livro, SP, Brasil)

Ngetũũgũca' rũ Paũgũca' i i'ũ i Mugũ [livro
eletrônico] / organização Ana Suelly Arruda
Câmara Cabral, Rozana Reigota Naves. --
-- Brasília, DF : Pergaminho, 2025.
PDF

ISBN 978-65-982686-6-4

1. Crianças e adolescentes - Brasil 2. Adolescentes -
Direitos 3. Estatuto da Juventude I. Cabral, Ana
Suelly Arruda Câmara. II. Naves, Rozana Reigota.

25-280062 CDU-362.70981

Índices para catálogo sistemático:

1. Brasil : Crianças e adolescentes : Direitos :
Bem-estar social 362.70981

Eliane de Freitas Leite - Bibliotecária - CRB 8/8415

Mensagem da Ministra

A tradução do *Estatuto da Criança e do Adolescente* para a língua Tikuna é uma expressão viva do compromisso do Estado brasileiro com a construção de uma sociedade verdadeiramente democrática, participativa e plural. Ao tornar acessível esse instrumento jurídico fundamental às crianças, adolescentes e comunidades de um dos povos indígenas mais numerosos do Brasil, reafirmamos que a promoção dos direitos humanos só se realiza plenamente quando reconhece e valoriza a diversidade de formas de existir, de cuidar e de sonhar.

Celebrar os 35 anos do ECA é também reafirmar o nosso dever de garantir que todas as infâncias brasileiras, indígenas, negras, ribeirinhas, quilombolas, periféricas, com deficiência, urbanas e rurais, possam acessar seus direitos com equidade, dignidade e respeito às suas identidades culturais e territoriais. O ECA em língua Tikuna é mais que uma tradução: é um ato de justiça, de reparação e de inclusão, que fortalece o bem viver dos povos originários e a centralidade da infância na construção do presente e do futuro. A diversidade das infâncias nos interpela a repensar os próprios fundamentos dos direitos humanos como um projeto intercultural, enraizado nas realidades dos territórios e alimentado pelo diálogo entre diferentes saberes. Reconhecer que há muitas formas legítimas de viver a infância é essencial para a consolidação de uma democracia que se faz pela escuta, pelo reconhecimento e pela partilha de poder. Que esta publicação seja símbolo dessa escuta ativa e de um pacto renovado por uma sociedade em que os direitos das crianças e adolescentes estejam no centro do nosso projeto civilizatório.

Macaé Maria Evaristo dos Santos

Ministra dos Direitos Humanos e da Cidadania

Prefácio

Ao celebrarmos os 35 anos do Estatuto da Criança e do Adolescente (ECA), esta publicação em língua Tikuna representa mais que uma tradução normativa: é um gesto concreto de respeito e valorização da diversidade cultural, linguística e identitária que compõe o Brasil. Levar o ECA às crianças, adolescentes e comunidades Tikuna em sua própria língua é um passo fundamental para assegurar o direito à informação e à participação, com base na interculturalidade como fundamento dos direitos humanos e na centralidade do bem viver indígena como valor ético, político e civilizatório. O ECA, desde sua promulgação em 1990, inaugurou um novo paradigma na relação do Estado com a infância e a adolescência, reconhecendo-as como sujeitos de direitos e protagonistas de sua história. A edição aqui apresentada reafirma esse compromisso sob uma perspectiva que integra a cultura, a memória e os saberes ancestrais dos povos originários.

Este projeto de tradução e disseminação do ECA em língua Tikuna está alinhado a resoluções fundamentais do Conselho Nacional dos Direitos da Criança e do Adolescente (CONANDA). A Resolução nº 91, de 2003, estabelece diretrizes para a aplicação do ECA às comunidades respeitando suas especificidades históricas, culturais, sociais e territoriais. Já a Resolução nº 181, de 2016, define parâmetros para o atendimento de crianças e adolescentes oriundos de povos e comunidades tradicionais, propondo políticas que considerem as práticas culturais e os contextos próprios de proteção. As Resoluções nº 253 e nº 254, ambas de 2024, reforçam a centralidade da escuta qualificada, do consentimento livre, prévio e informado, e da articulação entre os sistemas de cuidado estatais e os saberes tradicionais, reconhecendo que as práticas de proteção oriundas dos povos originários devem ser respeitadas e fortalecidas, e não apagadas ou substituídas.

A publicação do ECA em língua Tikuna expressa o compromisso do Sistema de Garantia de Direitos com a pluralidade de infâncias, com o enfrentamento ao racismo institucional, ao etnocídio linguístico e à exclusão epistêmica impostas por processos históricos de invisibilização e negação de direitos. É também um gesto de devolutiva e reciprocidade às comunidades que, com protagonismo, colaboraram ativamente na tradução, adaptação e validação cultural do Estatuto. Em vez de impor modelos prontos e universais, esta iniciativa reconhece que proteger a infância é também proteger os modos de vida, os saberes, os rituais, as cosmologias, as línguas e os territórios, reconhecendo o direito de existir sem ser assimilado, apagado ou silenciado.

Que este material sirva como instrumento de formação, pertencimento e fortalecimento da identidade cultural para crianças e adolescentes Tikuna, e que possa inspirar outras experiências de tradução política e cultural de direitos. Afinal, traduzir o ECA é também traduzir um país novo onde nenhuma criança precise esquecer sua língua para acessar seus direitos, e onde todas possam sonhar em voz alta, na língua dos seus ancestrais.

Maria do Pilar Lacerda de Almeida e Silva
Secretária Nacional dos Direitos da Criança e do Adolescente
Presidente do CONANDA

Marina de Pol Poniwas
Vice-presidente do CONANDA

Apresentação

O *Estatuto da Criança e do Adolescente* e o *Estatuto da Juventude* traduzidos para a língua Tikuna atestam avanço significativo na implementação de políticas públicas voltadas para a melhoria da qualidade de vida presente e futura das crianças, adolescentes e jovens Tikuna, cuja integridade física, psicológica e cultural tem sido afetada, ao longo de décadas, pela exposição a diferentes forças externas coercitivas e impiedosas que lhes submetem a diferentes tipos de abusos e explorações.

Agora em língua Tikuna, os conteúdos dos respectivos estatutos estarão acessíveis às famílias Tikuna via associações, encontros comunitários, escolas, igrejas, e outros contextos sociais, pois estão em sua própria língua, atenuando dificuldades de entendimento do que, até então, lhes chegava por meio de outra língua, mapeada em concepções diferentes da realidade do povo Tikuna e permeada de termos e expressões jurídicas interpretáveis apenas por público especializado ou com conhecimento proficiente da língua portuguesa.

O processo de tradução foi assim desafiador, também por vários outros motivos, dentre os quais: a inexistência de metodologias para tradução do português para línguas indígenas e, especificamente para o Tikuna; a ausência de fontes lexicográficas bilíngues Português-Tikuna e Tikuna-Português para consulta, com o agravante de que os dois estatutos são exemplos de literatura permeada de expressões e termos técnicos jurídicos; as variedades dialetais por meio das quais a língua Tikuna, falada, na atualidade, majoritariamente no Brasil, mas ultrapassando as fronteiras do Brasil com o Peru e com a Colômbia, naturalmente se atualiza, incluindo variedades influenciadas por culturas distintas, o que, conseqüentemente, dificulta a normatização da sua escrita.

A nossa experiência com tradução envolvendo línguas indígenas já nos alertava para as dificuldades que enfrentaríamos na tradução de dois textos impregnados de verbos, nomes e expressões técnicas da área do direito, mas também por expressões próprias da língua culta dificilmente traduzíveis para línguas como a Tikuna. Sabíamos desde o início que a tradução dos dois estatutos requereria o uso de metalinguagem, com traduções não um-a-um, ou seja, palavra na língua indígena com significado equivalente ao da língua fonte da tradução, mas definições explicativas das correspondências semânticas.

A metodologia direcionada à tradução dos dois estatutos foi construída considerando esses pontos, assim como a participação efetiva dos tradutores e de representantes das comunidades Tikuna, por meio da aplicação de um questionário referenciado nos artigos do *Estatuto da Criança e do Adolescente* e do *Estatuto da Juventude*. A ideia era viabilizar a familiaridade dos tradutores com os conteúdos dos dois estatutos, e a divulgação do trabalho em comunidades representativas de diferentes contextos Tikuna no Alto Solimões. A aplicação de questionário elaborado a partir das temáticas abordadas nos artigos dos dois estatutos obteve respostas significativas dos entrevistados, contribuindo para um panorama de vários aspectos do mundo simbólico da criança e do adolescente Tikuna. Também serviu para identificar a ausência, em comunidades Tikuna, de políticas públicas que os estatutos consideram como essenciais, como, por exemplo: Conselhos Tutelares, unidades de atendimento ao pré-natal, dentre outros.

As entrevistas foram realizadas individualmente ou por dois tradutores associados a 11 (onze) Tikunas entrevistados: 05 mulheres e 06 homens, representando as três faixas etárias escolhidas para a pesquisa: 03 entrevistados(as) da faixa 20-40 anos; 04 entrevistados(as) da faixa 41-60 anos; e 04 entrevistados(as) da faixa 60-80, com representatividade de ambos os gêneros.

Em seguida constatou-se o esperado: que a língua Tikuna não possui tradução para a maioria dos termos e expressões conti-

das nos dois estatutos. Constatado esse fato, optou-se pela criação de um instrumento que viabilizasse uma metodologia de tradução colaborativa, operada por pequenos grupos em suas respectivas aldeias. A solução encontrada foi a elaboração de um glossário bilíngue, Tikuna-Português e Português- Tikuna que, ao mesmo tempo, contivesse a tradução conjunta de termos e expressões contextualizadas de forma a facilitar a tradução dos estatutos, e servisse de material lexicográfico para uso nas escolas indígenas e nos cursos de magistério e interculturais, seja como apoio à leitura e compreensão de estatutos, seja como fonte lexicográfica em geral.

A elaboração do questionário e do glossário ocorreram em oficinas realizadas com a participação de sábios de quatro comunidades Tikuna, o que muito contribuiu para o avanço da sistematização dos conteúdos dos dois estatutos em língua Tikuna.

O trabalho realizado nas oficinas foi divulgado junto a professores e alunos Tikuna do curso Intercultural Indígena da Universidade Estadual do Amazonas, Câmpus de Tabatinga, assim como em comunidades Tikuna próximas a Benjamin Constant, e em uma escola municipal da sede desse município. As oficinas iniciais foram todas registradas em vídeo por equipe do canal de televisão universitária, a UnBTv.

A tradução e revisão final dos dois estatutos em língua Tikuna foi protagonizada por quatro dos 13 tradutores tikunas, durante seis sessões de tradução realizadas aos fins de semana, duas das quais contaram com a assessoria de sábios Tikuna. Os quatro Tikunas tradutores, além de realizarem traduções coletivas, trabalharam também individualmente nas traduções, mas essas últimas foram, em seguida, submetidas a discussões em grupo, de forma a manterem coerência e coesão textual em níveis estruturais e semântico- pragmáticos.

A iniciativa conjunta da Organização dos Estados Ibero-Americanos e da Secretaria da Criança e do Adolescente do Ministério dos Direitos Humanos e da Cidadania de promoção da tradução desses dois estatutos reafirma o compromisso das duas instituições

na formulação e implementação de políticas públicas de garantia dos direitos e proteção de crianças e adolescentes, no caso em pauta, de crianças e adolescentes de um povo indígena carente de assistência à saúde, educação, assistência social e segurança, que os impede de se desenvolver com dignidade e de exercer seus plenos direitos de cidadania.

A Universidade de Brasília, por meio de seu Laboratório de Línguas e Literaturas Indígenas (LALLI), sente-se privilegiada por coordenar um projeto de tão grande magnitude que, além de proporcionar o acesso ao conhecimento dos direitos de crianças e adolescentes indígenas e, por consequência, de mecanismos de defesa desses indivíduos, contribui para evidenciar a importância da língua Tikuna em registros que beneficiam seus próprios falantes. A Universidade de Brasília sente-se duplamente privilegiada, pois a tradução do *Estatuto da Criança e do Adolescente* e do *Estatuto da Juventude* para a língua Tikuna também se consolida como primeiro trabalho de alta relevância política que dá visibilidade e promove uma língua indígena brasileira, ampliando sua literatura escrita, na Década Internacional das Línguas Indígenas (DILI) – 2022-2032 –, instituída na Assembleia Geral das Nações Unidas (Resolução A/RES/74/135, 2019) e liderada pela Organização das Nações Unidas para a Educação, a Ciência e a Cultura.

Rozana Reigota Naves

Reitora da Universidade de Brasília

Ana Suelly Arruda Câmara Cabral

Coordenadora do Laboratório de Línguas e Literaturas Indígenas da Universidade de Brasília

NAWA NÜ'Ũ YA U'Ũ I NATCHIGA

TÍTULO I – NACA' I NGEMA MUGÜ I NÜ'Ũ NAÜËŨ I NGEMA PURACÜGÜ I NACA' I İGÜŨ I NGEMA NGETÜGÜŨ RÜ PAÜGÜ.....	21
CAPÍTULO I – NAWA NAÜGÜŨ I MUGÜ I NACA' NGETÜGÜŨ RÜ PAÜGÜ.....	21
Seção I – Ngema Mugü Ngetüŭgüca' i i' ŭtchigawa.....	21
Seção II – Guŭma i mugü.....	22
CAPÍTULO II – RÜ NGETÜGÜŨ RÜ PAÜGÜCA' I I'Ũ MUGÜTCHIGAWA.....	24
Seção I – RÜ Ngetüŭgüca ni'ĩ na'ca nadaugü'ŭ norü Poragü rü Nawa nangemagü'ŭ i Natucumügü rü Política nhumatchi Nügürü'ŭ Ngetüŭgüma'ă nacuagü'ŭ.....	24
Seção II – RÜ Ngetüŭgü rü Paŭgüca' ni'ĩ ngema Ngu'gü.....	25
Seção III – Ngema na Puracütanüŭ tü'ŭ cü ĩ'ë rü ngema Puracüitchigawa rü ngema nawa ta yauarü diëruăŭ rü tûmacagü ni'ĩ.....	27
Seção IV – Ngema nacûmagü megüŭ ya tomaraüitchigü rü tûmaca ni'ĩ rü ngema na ta wüigu rü tûmacani'ĩ.....	29
Seção V – Ngema Maŭ rü tûmaca' ni'ĩ.....	31
Seção VI – Ngema Nacûmagü tûmaca' i ĩ'ŭwa.....	32
Seção VII – Ngema na'ă namëĩ ya deagü'ŭtchiga rü tama nûna natchu'utchigawa.....	36
Seção VIII – Ngema na'ă namëĩ na iăwe'egü'ŭtchigawa i ngetü'ŭgü.....	37
Seção IX – RÜ naca ni'ĩ na nüŭ nangemaŭ i naăne rü nhumatchi to i natchicawa naĩ.....	38
Seção X – RÜ ngema nûna nadaugüŭtchigawa rü nhumatchi guŭma i natchicagüŭtchigawa rü to'omatchigü i nawa i maŭ rü tü'ŭ i ngüăcüeŭtchigawa.....	39

Seção XI – Rũ nacatani'ĩ i ngema duũgũ arũ dautchiga rũ nhumatchi nacatani'ĩ i ngema ãẽgacũgũ arũ mẽĩgũ.....	40
TÍTULO II – NGEMA SISTEMA NACIONAL I NGETÜÜGÜCA I I'İTCHIGAWA.....	43
CAPÍTULO I – NGEMA SISTEMA NACIONAL I NGETÜÜGÜCA I'İWA– SINAJUVE.....	43
CAPÍTULO II – NGEMA NORÜ PO'RA RÜ NORÜ PURACÜTCHIGAWA.....	43
CAPÍTULO III – NGEMA UCUËGÜRÜÜ I NGETÜÜGÜCA I I'İTCHIGAWA.....	46

TÍTULO I – NACA’ I NGEMA MUGÜ I NÜ’Û NAÜËÛ I NGEMA PURACÜGÜ I NACA’ I ÎGÜÛ I NGEMA NGETÜGÜÛ RÜ PAÜGÜ

CAPÍTULO I – NAWA NAÜGÜÛ I MUGÜ I NACA’ NGETÜGÜÛ RÜ PAÜGÜ

Art. 1º Nhaã mu nü’Û niutchaü rü tü’Û nü’Û nacua’ëtchaü i natchiga na nhuãcü tayaü i nacümagü i nge’tüüğü rü paãtagü (Estatuto da Juventude) na nü’Û nangemaü i mugü i tü’Û naüëü naca’gü i ngema nge’tüücüğü rü paãtagü na nhuãcü ta nama’ã ya ngeü rü nhu’matchi na nhuãcü nama’ã ya ngegüãü i ngema mugüma’ã cua’güü i nge’tüüğü rü paãtagü i nawa i ngema nacüma i (Sistema Nacional de Juventude - SINAJUVE)

§ 1º Ngema nhaã mugüwa nü’Û yautchaüü ni’i i ngema nge’tügüü rü paãtagü i duüüğü i nü’Û nangemaü i 15 rü 29 ya taunecü nü’Û ngemagüü niüğü.

§ 2º Ngema ngewaca i ngetügüetanüü rü i paetanüü i 15 rü 18 ya taunecü nü’Û ngemagüü rü naca’gü ni’i i Lei nº 8.069, de 13 de julho de 1990 - Estatuto da Criança e do Adolescente rü ngema nhaã mugü rü ngeguma tama nüğü ya yaugücüraügu ni’i na meã tüma-ma’ã nacua’güü ya yiema ngemawaca i nge’tüütanüe rü ngewaca i paetanüe

Seção I – Ngema Mugü Ngetüügüca’ i i’ütchigawa

Art. 2º Ngema nhaã nua nü’Û yautchaüü i mugü rü nü’Û nangema nayanguëgüãü nama’ã i nacümagü:

I - na nü’Û nangemagüüca’ i ngema na nügüma’ã tatama nacua’eü meã i ngema ngetüüğü rü paãtagü;

II - ye’eraãcü nü’Û nangemagüüca’ na inangemagüü nawa i ngema natücumüğü i nama’ã cua’güü rü aicümama i nangemagüü urüe’na

nangemaũta i ngema natanũwa i nũna i dauũ;

III - nangemaũ nawa na nü'ũ nacua'gũũ i naye'erawa nangegũãũ i natchiãne;

IV - nawa nü'ũ i cua'ũ nangema nge'tügũũ rü pagũũ na nü'ũ nangema i mugũ iyanguẽgũũ i guũma i naãnewa i guaneca'ma iĩũ rü naca'ricatama iĩ'ũ;

V - nangemaẽũ ta nameã nũna idaugũũ na nü'ũ nacua'ũca' na ye'eraãcũ ye'erawa nügũ nagagũũ i guũwama i ngema ngetü'cügũ rü paãtagũ;

VI - pora nũna iãũ i nacümagüwa i guũraũũ i wü'itchigũ arü rü guanetchigüarü i ngetüũgũ rü paãtagũ;

VII - nangemaũ i nawa i no'rü ma'ũ i nacüma i meã nainangemaũ na nü'ũ rü ngüẽũ rü nhu'matchi tama tauwa nameẽũ; nhu'matchi

VIII - nü'ũ nangemaẽũ i nama'ã naide'aũ i ngema nge'ta inangemaũwa rü ngema marü nü'ira i yacetanüũgüma'ã.

Wü'itama i de'atücumü. Ngema nhaã ümatüũwa nü'ũ yautchaũũ na nügüma'ã nacua'gũũ i ngetüçügũ rü paãtagũ rü nagu nayau i incisu I i caput rü nü'ũ niutchaũ nanhuãcũ tana ngema natücumüwa nangemagũũ nangemaãcũ nü'ũ nangemaũ na tama nü'ũ nagutchaũ na nangemaũ i ngema natücumüwa rü tama ni'ĩ i ngema nügüma'ã nacua'mareũ yaĩũ i nhaã mugüwa nü'ũ yauũ Mugü nº 10.406, de 10 de janeiro de 2002wa - Código Civil.

Seção II – Guũma i mugũ

Art. 3º Ngema nama'ã cua'gũũ i ãẽ'gacügüarü rü ngema natücumügũ tama ãẽ'gacüarü iĩgũũ i ngema nama'ã puracüẽũ i naca' iĩgũũ i ngetügũũ rü paãtagũ nawe'e na nagu nadaugũũ i ngema nhaã mugũ i nüã ngemagũũ:

I - ye'erawa nangegũãũ na wü'igu meã nügüma'ã napuracüẽũ na nhuãcũ yangegũãũ i ngema puracü naügũũ;

II - nü'ũ nangutchaũẽũ na ãũrima nü'ũ nangemaũ nangema nacutũcumũ nangemaũ nangemaãcũ meã yangeãũca' rü nhu'matchi nügũ nü'ũ nacua'ẽũ i ngema ngetũcũgũ rü paãtagũ;

III - naye'eraẽũ na nü'ũ nangemaũ na ngema natũcumũwa nange-maũ i ngema ngetũcũgũ rü paãtagũ rü nü'ũ nangemaẽũ i naca'gũ-tama iĩũ i puracũgũ i nawa tanangemaũ rü aicũmata nangemaũ nawa i ngema na nawe'egũũ;

IV - Nũna naãũ i naca'tama iĩũ i wũ'itchigũ i nacũmagũãcũ nape'ewa i ngema nama'ã cua'gũũ i ãẽ'gacũarũ rü nhu'matchi ngema tama ãẽ'gacũarũ i ngema duũũgũma'ã puracũẽũ rü aicũmaũtchitama nü'ũ nangemagũũ i ngema mugũwa nü'ũ yauũ nawa i ngema no'rũ megũ rü ngu'gũwata rü nacũmagũwa rü guũwama;

V - nü'ũ nangemaẽũ i ngema nawa nü'ũ nacua'gũũ i nacũmagũ rü i'ãẽwa'egũ rü na nhuãcũ nge'ta nangugũũ rü nü'ũ ngaemaũta na pa'aatchi nangũ'ũ;

VI - naũ'ũ nangema inangeũwa rü na nügũma'ã naãmũcũgũũ;

VII - naporaẽũ na nü'ũ nangemaũ na nü'ũ nacua'gũũ i ngema nama'ã puracũẽũ i nama'ã cua'gũũ i natũcumũ i ngemagũũ i nama'ã cua'gũũ rü nũna daugũũ i ngema ngetũũgũ rü paãtagũ;

VIII - nü'ũ nangemaẽũ i nacũmagũ naye'eraãcũ nü'ũ i cua'egũũ i ta'acũ i ngupetũgũũ i ye'era nawa nü'ũ nacua'gũũ natchiga i ngema ngetũcũgũ rü paãtagũ;

IX - nü'ũ nangemaẽũ na nü'ũ nacua'gũũ i toamatchigũ i natchiãnewa i ngupetũgũũ nama'ã i ngema ngetũgũũ rü paãtagũ i nawa nhaã nawa i ma'ẽũ i America do sul rü nhu'matchi Africa rü nhu'matchi ngema natchiãnegũ i nügũma'ã puracũẽũ;

X - nü'ũ nangemaẽũ na nawa nangemagũũ i ngema naca' iĩgũũ i puracũgũ i ngetũgũũ rü paãtagũ nama'ã i ngema Legislativu rü Judiciáriu rü Ministériu Publicu rü nhu'matchi defensoria publica; nhu'matchi

XI - nũna nadugũũ i ngema mugũ i naca' iĩgũũ i ngetũgũũ rü paãtagũarũ i ngema 18 ya tauncũ nü'ũ ngemagũũ rü nhu'matchi ngema

29 ya taunecü nü'ũ ngemagüũ i ngema tama nü'ũ nangemagüũ na nügüma'ã nacua'güũ i ngema po'cupataũwa i tcho'ũũ rü naca' naũũ i nanangueũ rü napuracüeũ na ngemaãcü wena arü meã inangemagüũwa nama'ẽũ rü nü'ũ nangemaũ i ngema na tama aicüma inanguũũ nawa i ngema no'rü po'cu.

CAPÍTULO II

RÜ NGETÜGÜÜ RÜ PAÜGÜCA' I I'Ü MUGÜTCHIGAWA

Seção I – Rü Ngetüügüca ni'ĩ na'ca nadaugü'ũ norü Poragü rü Nawa nangemagü'ũ i Natucumügü rü Política nhumatchi Nügürü'ũ Ngetüügüma'ã nacuagü'ũ

Art. 4º Ngetücügü rü paãtagü rü nü'ũ nangemagü na ngema natücumüwa nangemagüũ nawa na nhuãcü nüna nadaugüũ rü naügüãũ rü yangüëgüãũ na nü'ũ nacua'güũ natchica i ngema na nama'ã nacua'güũ i puracügü i ngetügüũ rü paãtagüca' iĩũ.

Wü'itama i de'atücumü. Nhaãwa nü'ũ yautchaũũ na nü'ũ nange-maũ nainangemagüũ nawa i puracü i ngetügüũ rü paãtagü:

I - ngema natücumüwa nangemaẽũ i ngema ngeta inangemagüũwa rü inama'ẽũwa nüma nagu naĩnüẽãcüma nü'ũ nangemaãcü naai-cümama nü'ũ nangemaũ i natchica nawa i ngema ngeta inangema i ngema nagu iyade'agüũwa;

II - ngema natücumüwa nangemaũ rü nü'ũ nangema i nagu yaũũ na nü'ũ nangemaũca' i no'rü megü i naca'üтчima iĩũ nawa i ngema ngeta inangemagüũwa i ngema natchiane inawa nama'ẽ'ũ;

III - inangema nü'icatama rü nhu'matchi natücumüwa i ngetügüũ rü paãtagü na nhuãcü tanaügüãũ nangu'ũ inapo'ũgüãũ i ngema mugü ngema naca' iĩgüũ i ngema ngetücügü rü paãtagü; nhu'matchi

IV - na aicümama nü'ũ nangemaũ nangema nangemaũ i ngema ngetücügü rü paãtagü nawa i ngema natchicagü i ngeta nagu iyade'agüũwa na nü'ũ nangemaũ na nü'ũ yauũ i no'rü ĩnügü.

Art. 5º nü'ũ nangemaũ na nü'na nacagũũ i ngetũgũũ nama'ã i nge-
ma nama'ã cua'gũũ i ngema natũcumũgũ i ngema ngetũgũũ arũ
ĩgũũ.

Wũ'itama i de'atũcumũ. Nawe'e naũgũãũ i ngema nama'ã cua'gũũ
na nü'ũ naũẽgũãũ i natũcumũ i ngetũgũũ rũ paãtagũarũ.

Art. 6º Mugũ ni'ĩgũ na nügũma'ã yade'agũũ nama'ã i natũcumũ i
ngetũgũũ rũ paãtagũarũ:

I - ngema nuã tü'ũ nü'ũ nacua'ẽtchaũũ natchiga i ãẽ'gacũgũ i na-
ma'ã puraẽcũ rũ ngema nama'ã cua'gũũ na nüna nadaugũũ i nge-
ma puracũgũ i naca' i ngetũgũũ rũ pagũũ ni'ĩ;

II - na ngema nü'ũ naũẽũ na naũgũãgũãũ i natũcumũ i nama'ã
cua'gũũ i guũwama i nama'ã inapuracũẽwã.

Wũ'itama i de'atũcumũ. Tama nagu nanatchieẽtchaũ i ngema marũ
naũgũũ ãẽ'gacũgũ naca'tama i na nüna nadaugũũ i ngema puracũ-
gũ natchiga i ngema ngetũgũũ rũ nhu'matchi ngema mugũ i nagu
marũ yade'agũũ i ngema buã'tagũ rũ ngewaca i yaetanũe arũ rũ
nawe'e ni'ĩ nügũma'ã meã yangegũãũ nama'ã i ngema ngetũgũũ i
15 rũ nhu'matchi 18 ya taunecũ nü'ũ ngemagũũ.

Seção II – Rũ Ngetũũgũ rũ Paũgũca' ni'ĩ ngema Ngu'gũ

Art. 7º Ngema ngetũũ rũ paũ rũ nü'ũ nangema i mugũwa nangu'ẽẽ-
tae i me'ũ nü'ũ ngemaũ i nawa naũgũũ i ngetanũũ rũ woo tũmaca'
ya yiema tama tü'ũ nangemagũe ngeguma ta buegucũrũwa.

§ 1º Ngema ngueẽtae nawe'e na taguca'ã'gawa yaĩũ rũ yiema
maiye iĩgũe tü'ũ nangema na tũmagawa na tanguẽũ rũ tü'ũ nange-
maũ i woetama tũmacũmaãcũ yaĩũ i ngema ngueẽtae.

§ 2º Estaduarũ mu ni'ĩ na ngetũgũũ rũ paũgũ'ũ na naãũ i ngema
ngu' i nawa naũgũũ ya yiema tama tü'ũ yagu'gũe nawa i ngema
ngueẽtae i ngetũũgũ rũ marũ yaegũeca i i'ũ tũmacũma'ãcũ yan-
gegũãcũ rũ nanawe'e na tchũtacũ ya i'ũ nhama mugũwa nü'ũ ya
u'ũacũ.

§ 3º Nawe'e ya yiema ngetügüe rü paãtagü ya ngautchiê'güe rü tü'ũ nangemaũ i ngueëtae i Língua Brasileira de Sinais – LIBRAS i guũma i ngu'güwa .

§ 4º Nawe'e na nü'ũ nangemaũ i ngetügüũ rü paũgü na natchocuũ nawa i ngema ngueëtae i guũma i ngu'güwa rü nü'ũ nangemagüũ na nüna idaugüũ rü meũwa nanguẽ nü'ũ nangemaũ iyagagüãũ guũma i ngemaũgü i nawa nügüma'ã yade'agüũ rü nü'ũ nangemaũ i ngema ngewacaũũ i cua'gü i naca'tama iĩgüũ.

§ 5º Ngema puracügü i ngueëtaeca' iĩ'ũ rü nawe'e naya aicümama ngema nangemaũ tümaca' ya yiema iãne arü yaũwa ma'êê i guũma i ngu'gü.

Art. 8º Ngetügüũ rü pagüũ rü nü'ũ nangema i mugüwa na ngu'gü i taũwa na ngu'ũ na i ãê'gacüarü urüe'na tama ãê'gacü arüwa i guũma i cua'güwa ngema nguepataũ i taũ i ngu'gü nawa ngemaũwa.

§ 1º Rü nü'ũ nangema naca' i ngetügüũ rü pagüũ i wawegü rü maiyugü rü naca'gü i nguepataũ i ãê'gacüarüwa nayatchocuũ nawa i nguepataũ i ãê'gacüarü iĩũ nhama mugüwa nü'ũ yauũãcü.

§ 2º Ngema poder publicu nawe'e naüãũ naye'erawa nangeãũ i ngema ngu'gü i tagüũ nawa i ngema nguepataũ i taũgüarü i ngüêë-gü tümaca' ya yiema ngetügü rü pagüe ya tü'ũ nangemae na tama aicüma tame'ũ rü yiema wawegü rü maiyugü rü nhu'matchi nguepataũ i ãê'gacüarüwa nguee.

Art. 9º Ngetücügü rü paãtagü rü tü'ũ nangema i mugüwa i ngema ngu'gü i ye'erawa tü'ũ gagüũ nama'ã wü'igu i guũraũũ i ngu'gü nhama mugüwa nü'ũ yauũãcü.

Art. 10. Rü estaduarü mugü ni'ĩ na nangemaẽãũ tümaca' ya yiema tama aicüma megüe na tü'ũ nangetanüũ i ngema ngu'gü i nawa i nguepataũgü i ngeerüeca'mare iĩũ.

Art. 11. Ngema na tü'ũ nangema i mugüwa tümaca'arü gagüruũ i ngema nha'ã nuã nü'ũ yauũ art. 4º arü Mugü nº 9.394, 20 de dezembro ya taunecü 1996 arüwa rü ta ye'era tümaca'gü ni'ĩ ya ngema ngu'gü i nawa naügüũwa nguee rü nhu'matchi ta yiema taũ i ngu'güwa nguee i iãne arü yawa urüe'na iãnewatama ma'êe.

§ 1º (VETADO).

§ 2º (VETADO).

Art. 12. Rü aicümama ta tümacagü ni'ĩ ya yiema ngetügüe rü paãtagü nü'ũ nacua'ãcü na meã i ta ma'ẽũ rü naca' tadaugüũ na tü'ũ nangemaũ nameã tügüma'ã itacua'güũ nawa i ngema nguepataũ rü nhu'matchi nguepataũ i tagüũ i ngu' nawa ngemagüũwa.

Art. 13. Gu'ũne ya nguepataũgü nhu'matchi yima tagüũ i ngu'güma'ã i cua'güne nanawae naũãũ i ngemaũgü puracügü nangemaãcü na ngemaũca' nhuãcü taücuũ tangemaẽtchaũ nawa ngema megüũ na ta ngu'ũca' aicumaãcü'õtchima yiema ngetügüe rü paãtagü ya nguetanüe.

Seção III – Ngema na Puracütanũ tü'ũ cü i'ẽ rü ngema Puracütchigawa rü ngema nawa ta yauarü diẽruãũ rü tümacagü ni'ĩ

Art. 14. Ngetü'ücü rü pacü nanawae nü'ũ nangemaũ no'rü nacümagü i nü'ũ nacua'ũ rü nü'ũ nangemaũ i cua'gü nawa i puracügü rü natanügü tauma i gutchaãcü wü'igumareũ meãcü meã nü'ũ naãtanũũ i no'rü puracü meã we'guũ i meũgüma'ã.

Art. 15. Gu'ũma ngema mugüma'ã cua'güũ nanawae na üãũ nge-
ma meĩgü no'rü iĩũ i ngetüũgü rü paãtagü ngema ngu'gü i megüũ
na memareũca' naca' i puracügü nhu'matchi nü'ũ naãtanũũ i nge-
maũgü, nangemagüũca' i nü'ũ na üẽũ:

I- Nanawae nameẽãũ guũma i puracügü tümaca' ya guãma nawa
ngemagüe i ngema nawa i wü'i natücumü meã nüna daugüũ ngema
megüũ i guãcama iĩũ;

II – nüna naããũ megüũ i nacümagü i ngema nguneĩgü arü puracü
nahuãcüta yĩũ:

a) tauacürüwata na wü'iguũ no'rü ngu' arü nguneĩgüma i no'rü
puracü arü nguneĩgü nawae to inguĩgu yĩũ, to'õtchiraũtchigüũ i
nguneĩgü;

b) nūnaāũ ngema no'rũ ngu'gũtchiga arũ nacũmagũ, nguneĩgũ nangemaācũ meã yaũũca' no'rũ ngu'gũwa' woo napuracũācũ meã nangu'ũca';

III – naũāũ wũ'i ngũēē naca'tama iĩũ i ngetũũgũ rũ paātagũ nange-maācũ nama'ã tapuracũēũca';

IV – nūna tanadauũ ngema puracũgũ nangemaācũ tama tũmagu ngema ya daucũraũmareũ yiema ngetũũe rũ pae' paātagũ nama ngema puracũ i tchiemareũ;

V – nawae i ãē'gacũ naũāũ ngema gu'ũma i megũũ tũmaca' guãma yiema ngetũũgũe rũ paātagũ i puracũgũ i megũũ na ngemaācũ nũ'ũ tacua'ũca' i puracũtchiga;

VI – na nawae nūna naũũ ngũēē ngema ngetũũcũ rũ pacũ nanange-maācũ nawa napuracũũ wũ'i naãne tũmama'ã yiema gu'ãma marũ nawa puracũe'rũ nawa i ngema puracũgũ:

a) ngemaācũ aicumaũtchi nangemaũ i gu'ũraũ i o'rigũ nhu'matchi nacũmagũ nhuācũ napuracũũ;

b) nanawae na nūna naũũ gu'ũma nanhuācũta nawa na puracũũ nangemaācũ nangemaũ tũmaca' yiema nawa puracũe i nainecũgũ rũ ngema tagũũ puracũgũ ya duēēgũca' nhu'matchi yiema nawa puracũe i ngema naēũgũ yaeēũ tũmaaru maēruũ iĩũ;

c) nũ'ũ nangemaũ ngema ngewacaũgũũ i nacũmagũ nama'ã napuracũũruũ tũmama'ã yiema duã'tagũ guãma marũ ipuracũe nhuācũ naca' tadauũ i megũũ;

d) nũ'ũ nangutchaũēũ nama nataeũ no'rũ ngemaũgũ naũ'ũ natanũegũma naũũca' i ngewacaũũ i puracũgũ gu'ãma ya natanũe' nhu'matchi na ngemaũca ngewacaũ i ĩnũgũ rũ nacũmagũ i ngewacaũũgũũ;

e) nũ'ũ nagmaũ wũ'i ngewacaũ i puracũ nangemaācũ nangemaũ nhuācũ nagu naũcuũ ngewacaũ i ĩnũgũ nguācũ nama'ã nanuēũ marũ i megũũ nanetũgũ rũ megũũca' namagũ nagu ya naũca';

f) na ngemaũ gu'ũma megũũ nangemaca' nagu naũcuũca' ngema ngũēgũ nawa wa'imũ nhu'matchi ngũēē nawa i ngewacaũũ nacũmagũ nhuācũ i puracũũ;

VII – nūna naãũ ngüêê yiema ngetüügüe rü pagüe dawecü iracü dawema'ã iracü nawa i puracü nama'ã i nacümagü i puracügü:

a) nama nataẽẽĩ ñügü i megüũ ngemaãcü nü'ũ nangemaũca' nameã naũãũ i puracügü nawa i natchica naca'tama iĩũ;

b) nūna naãũ megüũ puracücumagü nhu'matchi puracü arü ngu-neĩgü;

c) nataẽẽũ nama'ã nhuãcü nagu naücuũ i puracügü nangemaãcü nü'ũ nangemaũca' rü nü'ũ nangemaũ i cua'atchitchigü.

Art. 16. Rü ngema tümaca i i'ĩ megü'ũwa rü na tapuracüẽiwa rü ngema tümaca i i'ĩwa na tü'ũ nangemagü'ũ na tü'ũ inapoũgüũ ngema natchica nawa tapuracüẽiwa yiema ngetüügüe 15 ya taunecü nhumatchi 18 ya tunecü tü'ũ ngemagüe rü nanawae na ngema mugü 8.069 de 13 de julho de 1990 nü'ũ i u'uãcü ta yi i'ĩ na tü'ũ inapoũgüũ - Mugütücumü i Buatagü rü Ngewaca i yaetanüẽ rü ngetüetanüẽ rü paetchaũẽ nü'ũ i u'uãcü, nhumatchi woetama tümaca i i'ĩ i mugü.

Seção IV – Ngema nacümagü megüũ ya tomaraũtchigü rü tümaca ni'i rü ngema na ta wüigu rü tümacani'i

Art. 17. Ngetüüccü rü pacü' nawae nü'ũ nangemaũ gu'ũma i gu'ũraũ i cua'gü to'güma'ã wü'iguũ nhumatchi nü'ũ nangemaũ ngüêêgü, tauacürüwa' tchiri nama'ã cü'üpetü nha'ãca:

I – na to' i natücumüwa nangemaũca, to' i nacümagu tamaũca, tama to'güma tawü'iguũca, rü tümä'ärü tcho'ca urüena tawaũũca', natchica nagu tabuũca', tümä'ärü taunecüca urüena tange urüena tayatüücamare tchirita tümama'ã cü'üpetü urüena ngemacamare ta tama mẽã tü'ũ cüyau rü tü'ũ cüpuracüẽ';

II – rü na tchu'u ni'ĩ na tchiri tü'ũ cüyau'ũ tümacümacamare, tümä'ärü deaca' rü urüena ngema nagu tayaũũcamare;

III – rü na tchu'u ni'ĩ tchiri tümama'ã cü'üpetü'ũ tümä'arü inücamare rü na taütaneĩca urüena ta ngearü diëruãũcamare;

Art. 18. ãê'gacügü i gu'ūma i mugūma'ã i cua'güũ arü puracü-güwa ngetü'ügüca i i'īwa nawa ngema guūraũ i nacūmagüwa rü guāca i i'īwa i megü'ūwa rü nha'ã ta ni'ī nagu na i'ī i mugü:

I – ngema nügü'ũ tü'ũ na yau'utchigawa yima iãne federal, estadual, municipalwa nhumatchi Distrito Federalwa, nawa ngema programagü ãê'gacügü arü i i'īwa tūmaca' i i'īwa yiema ngetüũ-tagü rü tauacürüwa ta tama tūmaca ni'ī ngema ngüëgü rü wo'o nge'ta ta bugu rü tūmaca ni'ī ngema nguë'ë, nhema nacūma i mēi, ngema mã'ũ, ngema mēa tūna nadaugü'ũ rü tūmaca ni'ī naca tadau ngema megüũ nhumatchi ngema justiça;

II – guūma i nguëtaeruügü ensino fundamental rü ensino médio arü i Igüũ rü nanawae ni'ī ye'era'äcū mēa nügü nangu'e'ëũ na nge-ma'äcū natchiga yadeagü'ũ rü natchiga nanguëëtaegü'ūca' ngema na tama na mēi na tchiri urüena tama mēã nama'ã cū cua'ũ yima ngetü'ücü rü yiema pa'cü;

III – rü nanawae ni'ī natchigagu ya deagü'ũ ngema ngupetügü'ũ i nacūmagü to i maiyugūma'ã, rü togü i natucumügūma'ã rü nanawae ni'ī natchigagu yadeagü'ũta ngema ütanetchiga, rü nagu ti ü'ũ i nacūmatchiga nhumatchi ngema ta yatüũ rü ta ngeü'tchiga nhumatchi nanawae ni'ī nagu ya deagü'ũ ngema tūmatchiüwa tü'ũ ngupetügü'ũ i tama meĩ;

IV – aicuma'ma nagu na'ĩ ngema ngugü rü ngema mugü nawaeia-cü i i'ī i nacūmagü, na nhema'äcū nūna tadaugü'ūca rü na poraũca' i guūma i nacūmagü megü'ũ nagu tamaëũ;

V – aicumama nangemaũ guūma ngema natchiga naca' tanguu-ta' natchiga ideaũ na tauacürüwa tchiri' tü'ũ cu'uũ ya duë wo' ngeĩrüüwa tangemagu nanawae wü'iguũ ngema mugü nawaeiacü; nhumatchi

VI – aicumaü'tchi nangemagü'ũ guūma natchiga ngema naca' tan-guüta' nü'ũ i u'u nguäcü yigü i ngetchaügü'ũ tügü tangetchaügü'ũ wo' to i nacūmagu tamaügu, to'gu taya'ögu.

Seção V – Ngema Maĩ rū tūmaca' ni'ĩ

Art. 19. Ngetü'ücü rū paātagü na nawae ni'ĩ nü'ũ nangemagüũ i meũ i maĩ nhumatchi meã na maĩ'ũ na ngema'ācü tama yadaweũ-ca' rū nü'ũ nangemaũ na nūna nadaugüũ guũguma ngema maĩ-ma'ã cua'gü'ũ.

Art. 20. Guũma puracüğü i megü'ũ marü memareũ i ngetüücü rū pa'cūna meã nadauũca' na nawae meã na'ü'ũ ngema mugü nawaeiacü:

I – guũma ngema i megü'ũ rū nhumatchi ngema ngetanüğü'ũ na-nawae nangemaũ guācama rū ngetchaũacü yi i'ĩ tūmaca' yiema ngetüüe rū pa'e ngema SUS;

II – nanawae nangemaũ guũma i ngema meã nūna dauũ tchieũ inüğü nangema'ācü tama ngema tangemamareũ yiema ngetüüe rū pa'e nawa ta ngemaētchaũ i tchieũ;

III – guũma puracüğü marü i iācü'ü nanawae wü'igu na nüğüma'ã na puracüēũ ngema puracütanü'ũ i maũma cua'gü'ũ rū nama'ã yima ngutchicapataũma'ã cua'gü'ũ guāma ya duātagü rū tūma-tanü'ũ na ngema'ācü na nūna daugü'ũca' tchieũ i nacūmagü;

IV – ngeĩrūwamare inangu'uwa nawae ya ücu'ũ natchiga ngema tü'ũ tchieēēũ na ngema'ācü nü'ũ ticua'ātchiũca' na tama nameũ to'rü maũwa' tūmacatürü yiema yatüe rū nge'e na tama nagu ta-maũũca' yi'pe, a'eanegün rū to'omatchigü ü'ũ;

V – nanawae tanayau'ũ guũma i ucuēğü nge'guma taāācügü urüena ngeguma ngürüwa taāācügumaregu na meã taira'acü'ũca' meāēā-cü, meũ i inūma taāēācü;

VI – nangemaũ naca' guũma ngema puracütanü'ũ i maũarü nange-ma'ācü nangemaũca' na guũmama na puracü'ũ natchiga i ngema ngetü'üğü rū pagü'ũ nhumatchi yiema daweacü rū tchieacü iragüe, na ngemaca tama nagu tamaēũ ngema tchieĩgü;

VII – nanawae guũma i ngueruũgü rū maũarü puracütanü'ũ nhu-matchi ngema duēēgüne daugü'ũ yiema tama meĩwa ngemagüe

tü'ũ naca' nadaugü'ũ tüma'ärü gutchaũgü nagu' tamaẽũ ngema tama meũ yipeanegü na ngema'äcü nawa tü'ũ namugü'ũ ngema natchica i tüna idaugüũwa äũtchica meã tümama'ã inacua'ẽĩwa;

VIII – nanawae nangemaũ puracü nama'ã i guũma ngema duãtagü-ma'ã puracü'ũ natchia i duẽẽgüca' ü'ü' na ngema'äcü nüna naduũ-ca' guũama yiema nagu maẽẽ ngema tchiegümareũ i nacümagü, nata yipeũ, nguũ ti'aü'ü' ngema nawa tatchieũ;

IX – nanawae natchu'ũ nüna ngema ngewaca' ngetüũtchaũ guũma natchiga i aeanetchiga tü'ũ tchieẽũ yiema tama tü'ũ nangemaẽ 18 ya taunecü;

X – naweũ natchiga ngema tü'ũ tchieẽũ wü'ie ya ngetüũe rü paã-ta' nü'ũ naweũ nhuäcü yi'i'ũ nawa tatchieũ utchigü'ũ ucuẽ'äcü na tama nagu tayiũca' na nagu tamaẽũ; nhumatchi;

XI – nüna nadaugüũ ngema nama'ã i cua'güũ i guũma na nge-ma'äcü tama nagu tamaẽũca' tchieĩgü rü yeeraäcü nawa tchieũ tügü nama'ã ti'paigüũca' nanawae ya iãtanücü'ü tama ya muũca'.

Seção VI – Ngema Nacümagü tümaca' i i'ũwa

Art. 21. Ngetü'ügüũ rü paũgü rü naca ni'ĩ na nü'ũ nangemagüũ na nagu namaẽũ i nacümagü meĩ na meã nawa nayaũ ngema'äcü nagu naücuũ nüna cua'äcü guũma ngeta' namaũũ nagu yaũũ ngema norü i'ĩũ norü cua'gü to'õtchigüraũũ nhumatchi guũraũ cua'gütücumü.

Art. 22. Rü äẽ'gacügüarü puracü ni'ĩ na poraẽgüãũ rü ya nguẽgüãũ i guũma i megü'ũ i nacümagü ngetü'ũgüca i i'ũ:

I – rü ngetü'ügüũ rü pa'ãtagüũ narü nguẽgü'ũ rü tü'ũ na natau-tchaẽgü'ũ na wüigu nawa ta puracüẽĩca rü ngewaca'ũ i megü'ũ i nacümagüõtchiga tideagü'ũ rü natchiga taümatütaegü'ũ rü ta ya i'ĩtchiẽgü'ũ ngema taütama i ngu'utchi'ũ i nacümagü i me'ũ;

II – rü nanawae na natautchaẽgüãũ na nawa tangemagü'ũca' rü nagu tatchocuũca' i ngema natchica nawa mẽũ i nacümagü nawe-gü'ũ rü nawa natchiga ya deagü'ũ nge'ta inaũtchigagüãũwa rü

tümaca' na nai'tanügüçä'ũ na ngema'äcü nge'ma tatchocuïca rü wüiwa nü'ũ tarü daunü'üca';

III – rü nanawae ni'ĩ ngetü'ügü'ũ rü pa'ātagüma'ã nü'ũ yaugü'ũ rü tü'ũ nanaüëgü'aũ rü tü'ũ na natautchaëgüaũ na ātucumügüäcü wüigu tanaügü'üca ngema airü'ügü rü ngema megü'ũ i nacümagü na nhema'äcü naporaëgü'üca rü guüguma nangemaüca i ngema torü airü'ügü nucümaügüũ;

IV – rü nama'ã nü'ũ ya ugü'ũ na nhuäcü ta yi i'ũ na poraëgüaũ i ngetüügüarü inügü rü norü cua'gü nawa ngema programagü rü projetu nacümagüarü i 'i'ũ;

V – rü nanawae ni'ĩ ngetü'ügü'ũ rü paügü'ũ na natautchaëgüaũ rü nüna naëgüaũ i guüma rü guüraũ i cua'gü i to'gü nacümagütü-cümü arü to' natchigagü na ngema'äcü nü'ũ nacua'gü'üca' na tama wü'itama ya i'ũ i cua';

VI – naüaũ guüma ngema imemareũ marü memareũ naca' guäma yiema ngetüügü rü pagüe' natchiga ngema nacümagü na nguüäcü tamaëũ nü'ũ ya utchigaũ nawa yima deagüruũ na ngema'äcü guäü-tawa nangu'uca' i nhumatchi naweũ guäüma na ngema'äcü nü'ũ tacua'üca' ngema gutchaügü i ngupetü'ũ;

VII – guüma i ngetü'ügü rü pa'ātagü nanawae nawa nangemagü'ũ ngema ngewacaũ nacümagü i ngugü' guüwa' ngemaũ rü ngewaca'ũ na nü'ũ tacua'üca' na nhuäcü tümamücümama'ã tideaũ;

VIII – rü yiema ngetü'ügü rü yiema pa'ātagü campuwa rü yima iäne arü yawa ngemagü rü tümaca ta ni'ĩ i ngema ngüëgü i äë'gacügüwa ngene ü rü nanawae ni'ĩ ngema äë'gacügü tü'ũ na natautchaëgüũ ngema mēi nacümagü na taügü'ũ na nhema'äcü ngema natchica nawa tangemagü'ũ taporaëgü'üca'; nhumatchi

IX – yiema ngetü'ügü rü yiema pa'ātagü tama mēã iragüe rü nanawae ni'ĩ ngema äë'gacügü na tü'ũ na natautchaëgüũ rü tümaca' na naügüaũ i ngema natchicagü nawa tatchocu'uru'ũ rü nawa ta iäwe'egüüru'ũ.

Wü'itama i deatücumü. Naüaũ nha'ã wü'itchigü norü yauyet-chigawa I, II nü'ũ ya u'ũ rü nanawae na nü'ũ nadawenü'ũ nge-

ma ümatü'ũ nagu i deaũ i mugũ nacatama i'ĩũ ngema ngewacaũ
cua'gũ nhumatchi na nhema'ãcü nguãcü tũgũne' tadauũca' yiema
ngewaca i yaetaũe ngetüütanũe rü paetachaũe nawa i puracũgũ.

Art. 23. Rü tautama guũma naütanũ rü ngaũmare naũta'nũta yima
ngetü'ũcü rü pacü nge'guma nawa naũgu nge'ma cinema, cine-
clubigũ, teatrugũ, espetáculu musicaugũ rü nhumatchi circense-
gũ, evento educativugũ, iãwe'egũ rü cugũtaegũ, entretenimentugũ
tũmaca i i'ũ yiema ngetü ũtagũ rü pa'ãtagũ 29 ya taunecü
tü'ũ ngemagũe rü ngearũ diẽruãgũe rü nhumatchi nguetanũ'ũgũ i
igũe.

§ 1º Rü tũmacagũ ni'ĩ ngema ngetanũgũ nha'ã caputwa nü'ũ ya
u'ũ rü yiema i ngue'e rü nawa wũcue ngema ngugũ ngema Título
V Mugũarũwa nº 9.394, de 20 de dezembro de 1996 – Lei de Di-
retrizes e Bases da Educação Nacionalwa nü'ũ ya u'ũ rü tũmaca
na ngetanũ ngeguma tanawegu ngema tũma'ãrũ Carteira de Iden-
tificação Estudantil – CIE na nhema'cü ta'ũcu'ũca nagu ngema
natchica nawa na iãwe'egũũ.

§ 2º Rü ngema CIE rü Associação Nacional de Pós-Graduandugũ,
União Brasileira dos Estudantigũ Secundaristagũ rü nhumatchi en-
tidadesgũ estudiantilgũ ta ni'ĩ inaũ'ũ tũmaca yiema nguetanũegũ
estadual rü municipalwa ngue'e.

§ 3º Rü tũmaca' nangetanũ ngema CIE na tü'ũ nangemaũca' yiema
nguetanũe tauuwama ngũẽẽ tü'ũ ngemaẽ rü tũmatanũ'ũgũ tauuwa-
ma ngũẽẽgũ yaugũe' ngema mugũwa nü'ũ ya uuãcü.

§ 4º Yiema ngetũgũe nguetanũ'ũgũ i igũe rü tü'ũ nangemagũe nge-
ma Carteira de Indentificação Estudantil ngema nha'ã §3º artiguwa
nü'ũ ya u'uãcü wũcugũe rü nanawae ni'ĩ wũ'i bancu de daduwa
tü'ũ na nucuegagũ'ũ na ngema'ãcü ngema tangogũegaũca' rü nge-
ma duũgũ rü ngema ãe'gacũgũ nü'ũ cuae'ũca na nhure ti iğũũ tũ-
ma'ãrũ mu ngema nha'ã caputwa nü'ũ ya u'uãcü.

§ 5º Guũma i CIE rü 31 de março ya naĩ ya taunecũarũgu ta ni'ĩ ya
cu'arũ pora'ãũ rü ngema ngunei nagu tũna naãgũẽpũãcü.

§ 6º Rû ngema entidadigü §2º wa natchiga ya deagü'ũ nha'ã artiguwa rû norü puracügü ni'ĩ ngema nguetanü'ũgü arü documentu guũma nge'ma na nangemagüẽã nge'ta inangueũwa rû ngemata-ma i nguneĩ nü'ũ nangemaũ na poraũca ngema Carteira de Identificação Estudantil.

§ 7º Rû duũgüma'ã puracüẽũ i ãẽ'gacügü arü puracü ni'ĩ na guũguma nüna nadaugügü'ũ rû iyadaugüãũ rû ya nguẽgüãũ ngema artiguwa ümatü'ũ tûmaca yiema nguetanüẽ estaduwa, municipiuwa rû Distritu Federalwa ngemagüe.

§ 8º Ngema tûmacagü i ãgü'ũ i megü nha'ã artiguwa nü'ũ ya u'ũ rû tama nü'ũ niutchaũ na tûmacata yi'ĩ'ũ ngema iãwe'egü rû inü-cawe'egü Mugü nº 12.663, de 5 de junho de 2012 wa nü'ũ ya u'ũ nhumatchi 12.780, de 9 de janeiro de 2013 wa nü'ũ ya u'ũ.

§ 9º Rû guãma ya yiema nguetanüẽgü ira'arü diẽruãgüe nha'ã caputwa tûmatchiga ya deagüe rû yiemagü ti ãgü ngema Cadastrar Único ngema Programagü Socialgü arü Governo Federalwa – CadÚnico ngoegagüe rû tü'ũ na ngemagüe 2 salário minimuta'ã.

§ 10. Rû ngema ngaũmare na taütanü'ũ na ngema'ãcü taücuũ-ca' rû 40ẽ nagu'ũ ta ni'ĩ tûmaca' inaü'ütchigü'ũ ngema nge'ta inaĩãwe'egü'ũwa rû tacüarü mẽĩ inaügü'ũwa.

Art. 24. Rû ngema ãẽ'gacügü porama'ã cua'gü'ũ rû nanawae ni'ĩ tûmaca' inangemagüẽãũ guũguma ngema nguẽgü rû ngema diẽrugü nawa ngema orçamentugü rû recursos financeirugü rû projeto culturalgü ngetü'ũgüca' i i'ũ na ngema'ãcü na poraẽũca' rû ngema ngetü'ũgü naügü'ũ ngema nacüma i megü'ũ.

Art. 25. Ngema nguẽgü i Fundo Nacional da Culturaarüwa, ngema Mugü Lei nº 8.313, 23 de dezembro de 1991arüwa, rû nanawae na ngetü'ũgü'ũ nama'ã narü nguẽgü'ũ na ngema'ãcü na tautchaũca' nagu na mãẽũ rû nagu naĩ'ũ ngema nacüma i mẽũ nawa ngema nacümagü i mẽũgü.

Wü'itama i deatücumü: Ngema nha'ã Mugü nº 8.313, de 23 de dezembro de 1991 wa nü'ũ ya ugu, ngema ngetü'ũgü marü wü'i

ya taunecü mēã nügü nutucumü rü ngema du'ügü urüena ngema mugü nawaeiãcü puracüẽ rü nameni'ĩ na'ã ya yauegüa'ũ ngema norü impostugü ngema diẽru yaugü'ũwa rü amaregüwa gene ũ.

Seção VII – Ngema na'ã namẽĩ ya deagü'ũtchiga rü tama nūna natchu'utchigawa

Art. 26 Rü na meni'ĩ rü naca ni'ĩ i ngetü'ügü ngema guũma i meũgü mugüwa nü'ũ ya u' rü nameni'ĩ na wüigu urüena nũca naü'ü ngema airü'ügü i megü'ũ guãca i i'ĩ ngema ngewacaũ i nacüma-güwa nhumatchi deagüwa.

Art. 27. Rü ngema ãẽ'gacügü porama'ã cua'gü'ũ rü nanawae na tautchaẽgü'ũ i ngema guũma i ngüẽgü i ngetü'ũca i i'ĩ rü nanawae na nhaãcũta yi i'ĩ:

I – Rü nanawae na tautchaẽgü'ũ ngema programagü educativogü i ãgü'ũ nhumatchi ngema nacümagü i mẽĩ i ngetü'ügü nawa ngueũ rü nawa naügü'ũ i ngema nacüma nawa i radiu rü televisão nhumatchi to'omatchigü mẽĩ nawa i deaũwa;

II – Rü ngema ngetü'ügü rü nanawae nawa nangemagü'ũ rü nawa nanguei i ngema inclusão digital rü nhumatchi ngema guũma i ngema mẽĩgü naca i i'ĩ nawa ngema intenetchiwa naca i ngu'ũ i ngewaca'ũ i tecnologia de informações rü nhumatchi comunicação arü;

III – Rü nanawae natautchaẽgüa'ũ ngema redigü nhumatchi plataformagü comunicação arü rü nhumatchi ngema guũma nawa wü'igu na puracüei rü nhumatchi to'omatchigü mẽĩgü nawa na mẽĩ na nügüma'ã ya dea'gü'ũ ngema ngetü'ügü rü nanawa'eta ni'ĩ ya yiema ngetü'ügü i utanegüeca yi'ũ ngema guũma mẽĩgü rü ngüẽgü;

IV – Rü nanawae naügüãũ rü nhumatchi nūna nadaugü'ũ ngema airü'ügü naca i ãgü'ũ na ngema'ãcü na tautchaũca ngema ngetü'ũgüca i i'ĩ i mẽĩgü nawa nügüma'ã ya deagü'ũ; nhumatchi;

V - Rü na natautchaëgü'ũ ngema nawa nügüma'ã ya deagü'ũ nawa ngema tecnologiagü tümaca i i'ĩ yiema ngetü'ũgü i ütanezüe rü daweanë tü'ũ ngemagü.

Seção VIII – Ngema na'ã namẽĩ na iãwe'egü'ütchigawa i ngetü'ũgü

Art. 28 Rü nameni'ĩ na iãwe'egü'ũ i ngetü'ũgü rü naügüãũ i to'omatchigü i cugütaegü rü inücawae'egü na ngema'äcü mẽa nügüẽi na cuaẽica i guũwama rü wipe'ena na naügüẽũta nawa i ngema iãwe'egü i megü'ũ.

Wü'itama i deatücumü: Rü ngema na'ã namẽĩ na iãwe'egü'ũwa i ngetü'ũgü rü nameni'ĩ nüna na cua'ätchigü'ũ na wüitchigü ngetü'ũgü na tama na wüigugü'ũ nawa i norü po'ra rü norü mãũ nama'ã ya yatchigüũ rü mẽa nawa naẽi ya cuatchigüũ.

Art. 29. Rü guũma i mẽigü duũgüca i i'ĩ ngema iãwe'egüwa rü ngetüũgüca i i'ĩwa rü nanawae ya nguẽgüãũ:

I – Na ügüãũ rü naca nadaugü'ũ na mẽa nü'ũ na cuaẽica rü nanawae na'ca nanguẽi nhure yi'ĩ i norü mu marü i nguei i ngetüũgü naca ngema nügüũne na nadaugüũ rü nhumatchi nhure yi'ĩ iãwae nü'ũ megü'ũ rü nhure yi'ĩ ngema aĩrüũgü iãwe'ewa megüũ;

II - Rü nanawae naca' nadaugü'ũ i ngema mugü woetama ngetüũgüca i i'ĩ rü inücawe'egü nawa natautchaëgü'ũ rü nawa na ngüẽte'egüũ rü ngema mugü ngetüũgüũ wipe'ena üẽgü'ũ rü guãcama i i'ĩ;

III - Rü nanawae naporaëgüãũ rü guũguma naügüãũ ngema inücawae'egü rü nhumatchi ngema inücawae'egü yiema ngetüũgüẽ ütanezüeca i i'ĩ;

IV - Rü nanawae nü'ũ nangemaũ ngema natchica rü airüũgü iãne agü'ũ woetama ngetüũgüca i i'ĩ na nhema'äcü na tautchaũca i nagu na'ĩ rü naügüãũ i ngema nacümagü i megüũ;

Art. 30. Guũma i nguepataũgü nanawae naca' daugü'ũ wü'i natchica woetama guũraũ i iãwe'e nawa naügü'ũ.

Seção IX – Rû naca ni'i na nüü nangemaũ i naãne rû nhumatchi to i natchicawa naĩ

Art. 31. Ngetüügü rû paãtagü nawae nü'ũ nangemaũ natchica' nagu naãtchiũca', ngemaãcü nüü nangemaũ guũma imegümareũ marü memareũ, na ngemaãcü nü'ũ nangemaũ megüũ nacatama iĩũ, nhumatchi nü'ũ nangemaũ na inaũũũ wüi natchicawa yicama wena arü nataeguũ naca' tama norü inauũũwa' iãnewa nangemaũ.

Wü'itama i deatücumü. Yiema ngetüügü rû paegü tchiri bu'güe ütanügie nanawe tü'ũ nangemaũ guũma megüũ i natchigagü marü tümaca' tama iĩũ, nangemaãcü tautchapüaacü nagu taücuũ ngema natchigagü.

Art. 32. Ngema natucumü muũtaeruũ guãcama i'ĩũ mã i cuagüũ i wüitchigü iãne ya tagünewa, rû nanawae ni'ĩ nagu narü daunüũ rû nagu naĩ ngema mugü nüü i u'u i muũte'etchigawa rû garuũtchigawa:

I - Rû nanawae nangemaũ tümaca inaüũtchigüãũ i tare i natchica ngetanümarei i wüitchigü i gaũteruũgüwa tümaca ya yiema ngetüügüe ya tauwama na yaue tüma arü ngemaũ;

II - Rû ngema namaã nanguũgüũ rû tümaca inaüũtchigüũ i tare i natchica i ngetanümarei i wüitchigü i gaũtaeruũgü tümaca ya yiema ngetüügüe nanawee na ngaũmare ta ütanüũ ngema marü na gu'gu tümaca i ü'üchiũ na tauguma i natchica ngema mugü inaümatüũwa I i II wa nüü ya uũ;

Wü'itama i deatücumü. Gu'ũma i nacümagü i puracügu nguãcü nüü nadaugüũ natchiga i deaũ rû nanawae ngema mugü nüü i u'uãcü ta yi'i ya ngueẽgüãũ ümatüũ nawa i I i II tanaügüãũ.

Art. 33. Ngema namaã cua'güũ i gu'ũma i tagua arü naãnewa, nanaũta' paa' ya gu'utchiũca nawa yima Estadugü, rû Distritu Federau rû nhumatchi Municipiugü nanawae naca' nadaugüũ rû na natautchaẽgüãũ wüigu ngema muũtaeruũgü ngema gu'ãcama i iĩũ rû tümaca naitanügieãũ yiema ngetüügüe rû tüira tümaca' naitanügieãũ yiema ngetüügüe rû paegü ngeãrũma diẽruãgüe rû tauacüma yawa ngugüe nagagu na ta ngearü diẽruãgüũ.

Seção X – Rû ngema nûna nadaugũũtchigawa rû nhumatchi
guũma i natchicagũtchigawa rû to'omatchigũ i nawa i maũ rû tũ'ũ
i nguãcũẽtchigawa

Art. 34. Rû guũma i paũgũ rû ngetũũgũca ni'i wũitchigũ natchica nawa na maẽi rû naca ni'ĩ rû nanawae ni'ĩ nûna nadaugũũ guũma i natchicagũ rû to'omatchigũ i nawa na mãẽi i natchica, rû guũma duãtaca i i'ĩ, rû mẽã nawa na mẽĩca i guũma duũgũ arũ maũ, rû norũ puracũgũ ta ni'i ngema ngetũũgũũ na mẽã namaã nacuaeĩ wũitchigũ natchica nawa nangemagũũ, rû mẽã nûna nadaugũũ tũmaca yiema natanũẽ nhuma maẽẽ rû ngewaca i yaetanũẽ.

Art. 35. Estadu na naũta' nawa ngema gu'ũma i nguẽẽgũ nacũmagũ guũ inatchicaanewa, nguẽẽgũ nawa ngema naĩngecũgũ Ambiẽtchi nũũ i u'ũacũta rû ngema Estadu nanawae ni'ĩ naã uãũ guũma i ngema nguẽtaegũ natchiga i deaũ ngema na nhuãcũ nûna cũdau'u rû nhuãcũ mẽã namaã cũcuaũ i ngema naãne rû ngema natchica nawa i ngemagũũ.

Art. 36. Rû ngeguma natchiga ya deagũgu, rû naũgũãgu, rû ya ngu'utchigũẽãgu, rû mẽã nangugũgũãgu ngema puracũgũ duãtagũca i i'ĩ rû ngema natchica nawa ta mãẽĩtchigawa, rû ngema ãẽgacũgũ poramaã i cuagũũ rû nanawae ni'i naũgũãũ rû nagu narũ inũẽĩ:

I – Na nhuãcũ ta naporaẽgũãũ ngema wũitchigũ duũgũ, natucumũ, ngetũũgũtucumũ, rû to'omatchigũ natucumũ naãne arũ daugũruũ i ãgũũ rû nawaei na ye'eracũ mẽã nûna daugũũ i ngema natchicagũ;

II - Rû ngeguma naũgũãgu ngema puracũgũ duãtagũca i i'iwa rû nawae ni'i nangemaũ ta i ngetũũgũ rû paũgũ na ngemaãcũ natchigagu mẽã ya deagũũcata ngema nawa na mãẽi i natchica;

III - Rû nanawe na ngemaũ i ngema imegũũ rû megũmareĩ ngema nguẽẽgũ naca' tama iũũ i ngetũgũ rû paũgũ na nhuãcũ mẽã namaã na cuagũũca i natchica rû naãne nawa namãẽi i ngema ngetũũgũ rû paũgũ; nhumatchi

IV - nanawae na taẽĩ ngema ngetũũgũ rû paũgũ nacũẽẽgũũ na nhuãcũ ya ngu'utchigũẽãũ i wũitchigũ i puracũ rû na nhuãcũ nagu

na diêruãgũũca na ngemaãcũ ye'eraãcũ mēa nũgũcĩ ya cuaetanũũca guũguma nawa ya yima iãnegũ.

Wũ'itama i deatũcumũ. Naũãũ ngema aicuma naca'inacaũãcũ nawa i IV wa naêruwa' i natchiga ya deaũ rũ nanawae ni'i ngema mugũ woetama i ngetũũgũ rũ ngewaca i yaetanũũ arũ puracũtchigagu i deaũ i nawaeiãcũ ta yi'ĩ.

Seção XI – Rũ nacatani'ĩ i ngema duũgũ arũ dautchiga rũ nhumatchi nacatani'ĩ i ngema ãêgacũgũ arũ mēĩgũ

Art. 37. Guũma i ngetũũgũ rũ paũgũca ni'i na mēiwa na ngemagũũ rũ naca ni'i i ngema natchica tama nawa namuẽĩ, rũ tau'uma tchiei nawa nũũ na ngupetũũ, rũ nanawae na wũigu na atchicagũũ, rũ natautchaêgũũ ngema mēĩgũ, na ngemaãcũ yeraãcũ mēa naẽĩ ya cuaetanũũca, rũ mēa naũgũãũca i mēi i nacũma rũ mēã wũiwa nangemagũũca tũmamaã ya natanũêgũ.

Art. 38. Ngema nhaã tũmaã arũ daugũruũ megũũ i guãcama iĩũ yiema nge'tũ'ũgũe rũ paãtagũ na nawae ni'ĩ mēama naũũ tagucũã ãnewa, estadugũwa, Distritu Federauwa nhumatchi mucicipiugũwa ngema puracũgũ tama ãêgacũgũwa neũũ nagu ta i'ũ i nhaã mugũ i ngema'ũ:

I - rũ aicumaũtchitama yiema ngetũ'ũgũe rũ paãtagũ nawa tangemagũũ ngema i ngema mugũ nũ'ũ i uuãcũ;

II - na tũgũ nawa íta poũũgũũ nawa ngema tchieũgũ;

III - ngema naũgũũ megũ'ũ i ngu'gũ rũ aicumaũtchita tũca' yi'ĩ yiema ngetũ'ũgũe rũ paãtagũ nagu maẽẽ ngema tchieũgũ ti ga'ũ rũ ngu'matchi aicumaũtchita ítana poũũ i ngema tchieũgũ yiema i yaetanũegũ nawa ngema nacũma i tchieũgũ;

IV - rũ tũmaca'gũ ni'ĩ yiema ngetũ'ũgũe rũ paãtagũ nagu maẽẽ ngema tchieĩ nacũmagũ, yiema imemareĩ marũ memareĩ cua'gũũ tama ngema tũ'ũ cua'netagũtchaũẽ nhumatchi yiema marũ nawa ingu'utchie ngema pocupataũ tagucua'wa ngemagũne;

V - ngema gu'ũma megũũ nanawae aicumaũtchima tũmaca' yi'ĩũ
yiema ngetũ'ũgũe rũ paãtagũ, ngema mugũma'ã i cua'gũ'ũtani'ĩ
i ngema tũ'ũ ucu'ẽgũ'ũ, nũũ nacua'cũ tani'ĩ tũma arũ maũ nawa
tangemaũ; nhumatchi

VI – ngema gu'ũma megũũ rũ imagũmareĩ tũmaca' yiema
ngetũ'ũgũe rũ paãtagũ ũtanegũ'e tchiri bu'egũe nawae ngemaũ wũigu
mareũ guãcama iĩũ ngeerũe mare ya duẽẽca', na aicumaũtchima
nameũ ngema natchiga mugũ nawaeiacũ nawũiguũ tũma arũ
taunecũma.

TÍTULO II – NGEMA SISTEMA NACIONAL I NGETÜÜGÜCA I I'İTCHIGAWA

CAPÍTULO I – NGEMA SISTEMA NACIONAL I NGETÜÜGÜCA I I'İWA– SINAJUVE

Art. 39. Na naügü wü'i nawa ya dagüü i gu'üma ngemaüğü i megüü i ngetü'ügü rü paātagü -(SINAJUVE), ngema nawata' ngemagüü na meëgüü mama'ã cua'üta' rü ngema puracütanü'ü nü'ü ngemaü ngema gu'üraü i cua'gü ya iäcüëü naügüüta' nguäcü ta' na puracügüü nawa ngema natchica'.

Art. 40. Ngema gu'üta' ngüëë nüna naägü'üta nama na puracüüta' nawa yima Sinajuve natchica' nawa inangemagüüwa guüma imegüü wü'i puracü na ügüü nacümagü i puracügü.

CAPÍTULO II – NGEMA NORÜ PO'RA RÜ NORÜ PURACÜTCHIGAWA

Art. 41. Ngema äë'gacügü naca' daugü'üta rü naügüüta':

I - wü'igu ta naügüäü rü nama meã nacua'güü ngema guüma imegüü rü megümareï tûmaca' ya ngetü'ügü rü paātagü;

II - meã nama'a na cua'ü rü nüna nadaugüü i Sinajuve;

III – na nuäü wü'igu gu'üma ngema nacüma i nhuäcüta' na puracüëü yima Sinajuve;

IV – inagüäü rü na me'ëëgüäü i ngema gu'üma i puracügü tûmaca' ya yiemagü ngetü'ügü rü paātagü na namaã napuraüü i Estadugü, Distritu Federau, municipiugü nhumatchi gu'ama ya duātagü, tûmaca' türüma' yiema ngetü'ügü rü paātagü;

V - tûna na ugü'ü rü naüaü wüiwa namaã ngema ngetü'ügü rü paātagü mã cua'güü, nawa i ngutaqueegü gu'ü natchiwa nawa ngupetüü i natchiga ngema megüü na nawa tangemagü'üca' ya 4

(quatro) āgūmūcū ya taunecūca’;

VI – nūna nanaāta’ ngūēē ngema nū’ū cua’ū i gu’ūraū puracūgū nhumatchi naāū ngūēē nūna yima Estadugū, Distritu Federau, nhumatchi yima municipiugū nangemaācū meā naīūca’ ngema gu’ūma ngemaūgū nawa ngemagūne yiema ngetū’ūgūe rū paātagū;

VII – nū’ū narū ngūēē nawa i tūna naāū wū’i meū ngugū puracūgū naca’ ngema Sinajuve gu’ū taguarū naānewa;

VIII - nūū narū ngūēē, nama’ā i gu’ūma i ngemagū taguarū iānewa ngemagūne, naūāū guūma ngema puracūgū tū’maca’ iūū yiema ngetū’ūgūe rū paātagū;

IX - naūāūta’ ngema gu’ūma na āgūāū nama Estagū, Distritu Federau nhumatchi municipiugū na ūgūūca’ wū’itchigū i ngema nama’a cua’gū i ngema ngetū’ūgūe rū paātagū i wūitchigū ya iānewatchigū; nhumatchi;

X - aicumaūtchima tū’ū na ngemaū i ngema tūma arū natchiga ngema ngūēē nawa i ngema wūitchigū i natchianema’a cua’gū’ū, imemeregūū i memaregūū ngetū’ūgūe rū paātagū arū ucuēgūruū nhumatchi nguepataū ma cua’gūū, Distritu Federau i municipiugū.

Art. 42. Estadugū arū puracū i’ūū:

I - meā nama’a inacua’ū ngema natchica’ estaduawa ngemaū i Sinajuve;

II - na ūpaneāū i ngema puracū ngetū’ūgū i estaduaugūwa ngemaū nama wū’iguūca’ ngema puracū i āēgacū taugucūārū, nawa ta ngemagūūta’ guāma ya duātagū, nacatūrū ngema ngetū’ūgū rū paātagū;

III - na ūa’ū, ya ūēāū na ngema tama nagemaūca’ gu’ūma megūū imemereī, puracūgū natchiga naūtchaū nawa ngema guācama iūū yiema ngetū’ūgūe rū paātagū tū’ūta gagū’ū;

IV – tūmaca’ na caū rū na ūaū wū’igu namaa ngema nama cua’gū i ucuēgūruū estaduauawa ngemaū, ngema puaracūgū i ngutaque’e rū nūna i uu i ngema nama’a i cua’gū’ū i ngetū’ūgū na ngemaācū nagemaūca’ āgūmūcū ya teunecū;

V – rū nanawae wena arū nūū nadaugūū napane na wenaarū naca’

i ngema nama'a cua'gũica na mea ya ũica' i ngema Sinajuve na'ca' i ngema nama'a cua'gũica' nawa yima iãne ya estadual rü municipau;

VI - naüaũ namaã i taugua arü natchicawa ngemane' yima iãnegü ya iragüne na ngemaãcü wüigu naügüãũ ngema puracügü i ngemaũ ngema marü imemareũ rü memareũ guácama iĩũ i Sinajuve i wüitchigü ngetü'ügüe rü paãtagü; nhumatchi

VII - naüaũ wüi'gu nama'ã gu'ũma ngema taugu arü naãnewa ngemagüne ya iãne, naü'ü ngema imemaregüũ marü memareĩ, puracügü ngema guácama iĩũ yiema duãtagü nawa ngemagüe puracügü i megü'ũ tũmaca' ya ngetü'ügüe rü paãtagü.

Wü'itama i deatücumü. Rü itaü'ütchigüta' nawata ngema tũmaca' inadaügüũwa yiema duãtagü i ngewacaũ' i duũgüpane arü mü yiema ngetü'ügüe rü paãtagü i nhaa natchianewa maẽẽ.

Art. 43. Norü puracü iĩũ yima Municipiugü nama cua'ũ:

I - Sinajuvema'a mea na cua'gü i wüitchigü ya Municipiugü;

II - na ümatü'ũ i wü'i popera i natchiga i de'aũ tũmatchiga ya yiema ngetü'ügüe rü paãtagü na ngemaacü nawata tchocuĩca' na nhunhaãcüta tügü tigagü'ũ.;

III - tũmaca'na üaũ ya üẽaũ nangemaẽãũ nhumatchi na ümatü'ũ ngema puracügü yiema ngetü'ügüe rü paãtagü rüna me'ẽẽũ na nawa ta tchocuuca';

IV – tũmaca' na'caü naüãũ wüi'gu nama'a i cua'gü i ngema ngetü'ügüe mã cua'gü icua'gü'ü i nheguma marü nawa na ngugu ya ägümücü ya taunecü;

V - na meããũ i ngema mugüpane tũmaca' ya yiema ngetü'ügüe rü paãtagü i mugü i Municipau arü mugü nü'ũ i uũacü;

VI - wena arü nama'a nü'ũ i uũ i togü i nama'a cua'güũma'a i ngema puracügü i ngema bua'tachigagü imemareũ marü memareũ wo'etama tũmaca' iĩũ; nhumatchi

VII – nama'ã naüãũ ngema puracügü nagu naĩũta' gu'ũma ngema Estadugü nhumatchi taugucua' i naãne ngemaãcü wüi'gu na ügüãũ gu'ũma puracügü tũmaca' tama yiema ngetü'ügüe.

Wü'itama i deatücumü. Na aicumaũtchita tü'ũ in apoũũ ya yiema ngewaca i yaetanüe rü aicumata ya ngueaũ na tüna nadau ourena tümama'a ya ngueaũ , nhaa mugü nü'ũ i uuacü i n°.11.107 de abril de 2005, urüena to nacüma i mugü nü'ũ i u'uacü na aicumaũtchita mea tüna nadau.

Art. 44. Estadu rü Municipiu rü Distritu Federau rü norü puracüni'ĩ nanüna aicumaũtchima nadau.

CAPÍTULO III – NGEMA UCUËGÜRUÛ I NGETÜÜGÜCA I I'ÏTCHIGAWA

Art. 45. Ngema mugüma'a i cuaeũ rü ngemagüni'ĩ ya yiema nge'tü'ügü'e rü paãtagü tü'ũ i ugücue'ũ rü tüna pora a'ũ gu'ũma i nama'ã ngema imemareũ marü memareũ, ngema nama'ã tüna naãtchaũ:

I - tü'ũ na rü ngüẽũ ngeguma na ngemagu ipuracü i tümaca' i ñũ i tümatchigagu i deaũwa ya ïgu na tü'ũ porá naũũca' ngeguma tümara'ũ mugõtchigagu ïya deagügu;

II – nüna naãũta' ngema nawa nameẽgaũ nanguãcü na yadaũta' tü'ũ na tautchaũ i nhema i ta nawaeũ na nawa ta maũũca' rü nawa ta puracũca' .;

III – nama'ã na puracũũ ngema nama'ã i cua'gũũ gu'ũma puracügü meã ü'ũ tümaca' yiema ngetü'ügüe rü paãtagü nhumatchi tümama'ã ya utareaũ i ngema nama'a icua'gü'ũ i ngema ína meẽgü'ũ;

IV - ína meẽgüaũ tümaca' i ngema nawa ta tügü ti gagü'ũ i tümægagu i deaũ yiema ngetü'ügüe i paãtagü nangema'ãcü naũgü'ũ ngema imemareũ marü memareũ;

V - naũũ gu'ũma i ngugü tümagu iu'u yiema ngetü'ügüe rü na ügüaũ tümaca' wüi ngu'gü i aicumaũtchima tümatchigagu i de'aũ yiema ngewaca nge'tüetanüe rü i paetanüe;

VI – naca' na nguẽ, meã nüũ nadaugüũ, na ügüaũ, nagu ya deagüũ na weaũ nagu ideaũ gu'ũma i natchiga i deagü'ũ na nhuacüta

nawatatchocuũca' yiema ngewaca i nge'tü'ütanüe rü i paetanüe i ngema nawata ta puracüẽ;

VII - tümaca na üaũ yiema ngetü'ügüe rü paãtagü na nawa ta ngueũca' i ngema na nguacü mea tügü nawa ti gagüũca';

VIII - naweaũ nguãcü na üaũ tümaca' i wüi ngu'gü rü toomatchigü na ngemaacü aícumaãcü nawa tangemagüũta' ãëgacü güarü puracüthicagü nagu ideagüũ ngema tümatchiga;

IX - rü taya üẽũ i toomatchigü i natchigagu i deaũ i ngema nge'tü'ügüũtchigagü.

§ 1º Ya tagucüa'ne arü ãëgacüma'a cuacü rü nhu'matchi municipaumata cuacü rü norü puracüni'ĩ nana üaũ tümaca' yiema ngewaca i nge'tüütanüegüe i wü'i i ngemaũ i megü'ũ na nawa ta ngueũca'.

§ 2º (VETADO).

Art. 46. Ngema naüaũ i ngema ucuëgü/ urüena ya nguëaũ tümaca' yiema ngetü'ügüe rü paãtagü norü puracü ta ni'ĩ:

I - na mugüaũta' naca' i ngema mugüca' rü inüẽũ rü daunüũ naca' i gu'ũma i ngema natchigagü i tchieũgü tümama'a ya yiema ngetü'ügüe rü paãtagü natchawa i ngetchieũgü na nhemaacü na tü'ũ na ngemaũca' i tümä arü poaragü i mugüpanewa ümatü'üacü;

II – ngema na mugüaũ naũtawa' ngema ãëgacü ngemata' naü'ü natchiga nüũ na um'üãcü i mugü naca' i ngema mugüma'a i cua'gü'ü;

III - rü naca'ya muũ i ngema nama nüũ i u'u;

IV - na üpaneũ rü naca' inaca'ũ ngema ãëgacügü i nama'a i cua'gü'ũ;

V – nü'ũ narü ngüẽũ i ngema ãëgacü gu'ũ ügüũta' rü nüna na daugü'ũ rüna ügü'aũ tümaca' i ngema projetugü i tümäegagu i de'aũ yiema i ngetü'ügüe rü ngumatchi i paãtagü/pa'güe.

Art. 47. Rü tauema ya nge'tü'üe rü pagü'ũ na tchieẽ i nhaã mugüpane ümatü'ü tümaca' ya yiema 15 rü 18 ya taunecü tü'ũ ngemaeca' na ngemaãcü tüũ nangemaũ ngema megüũ wo'etama tümaca' iũ.

Art. 48. Nhaã mugü rü nĩ ücu i 180 i nguneũgüwena rü nhu'matchi aicumaũtchi ya i'ũ.

Brasília, 5 de agosto de 2013; 192º da Independência e 125º da República.

DILMA ROUSSEFF

José Eduardo Cardozo
Antonio de Aguiar Patriota
Guido Mantega
César Borges
Aloizio Mercadante
Manoel Dias
Alexandre Rocha Santos Padilha
Miriam Belchior
Paulo Bernardo Silva
Tereza Campello
Marta Suplicy
Izabella Mônica Vieira Teixeira
Aldo Rebelo
Gilberto José Spier Vargas
Aguinaldo Ribeiro
Gilberto Carvalho
Luís Inácio Lucena Adams
Luiza Helena de Bairros
Eleonora Menicucci de Oliveira
Maria do Rosário Nunes

Este texto não substitui o publicado no DOU de 6.8.2013

AVISO

Atenção aos vigias
turno vespertino
turno noturno:
todos os dias se ha
na caixa!

Laboratório de Línguas e Literaturas Indígenas
Aryon Dall'Igna Rodrigues – IL / UnB

MINISTÉRIO DOS
DIREITOS HUMANOS
E DA CIDADANIA

ISBN 659826866-4

9 786598 268664